

Michał Ceglarek

<https://orcid.org/0000-0003-4354-131X>

Narodowy Instytut Fryderyka Chopina

Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie

Władysław Bichniewicz (1890–1975) – polski ziemianin na Litwie

Zarys treści: Prezentowany artykuł jest szkicem biograficznym polskiego ziemianina osiadłego na Litwie w latach 1914–1945 – Władysława Bichniewicza, prawnuka najstarszej siostry Fryderyka Chopina, Ludwiki Jędrzejewiczowej. Bichniewicz najpierw administrował, a później stał się właścicielem majątku ziemskiego w Poniemuńku. Z powodu zajęcia państwa litewskiego przez Armię Czerwoną musiał opuścić swoje gospodarstwo.

Outline of content: The article presented here is a biographical sketch of a Polish landowner settled in Lithuania between 1914 and 1945 – Władysław Bichniewicz, a great-grandson of Fryderyk Chopin's eldest sister, Ludwika Jędrzejewicz. Bichniewicz first administered and later became the owner of a landed estate in Poniemuniek (Lith. Panemunėlis). Due to the occupation of the Lithuanian state by the Red Army, he had to leave his estate.

Słowa kluczowe: Władysław Bichniewicz, polskie ziemiaństwo, Republika Litewska, Poniemuniek, rodzina Fryderyka Chopina

Keywords: Władysław Bichniewicz, Polish landed gentry, Republic of Lithuania, Poniemuniek, Fryderyk Chopin's family

Władysław Bichniewicz, potomek starego szlacheckiego rodu herbu Pielesz pochodzącego z Litwy¹ oraz prawnuk najstarszej siostry Fryderyka Chopina, Ludwiki Jędrzejewiczowej, zdecydowaną większość życia spędził na ziemi litewskiej. To

¹ Potwierdzenie szlachectwa pochodzi z 1819 r. Por. Archiwum Naukowe Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie (dalej: ANMFC), Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumentacja Władysława Bichniewicza (1890–1975), Wypis z Ksiąg Szlacheckich Guberni Litewsko-Wileńskiej wywodu rodziny urodzonych Bichniewiczów herbu Pielesz. Zob. też: Cz. Malewski, *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiaty lidzki, oszmiański i wileński*, Warszawa 2016, s. 404.

o tej krainie znakomity wileński badacz oraz autor wielu źródłowych monografii z historii kultury polskiej na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego Michał Eustachy Brensztejn², z proroczą niemal intuicją, mówił na posiedzeniu wileńskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego w czerwcu 1925 r.: „Jesteśmy ostatni, którzy zachowali czucie z tą dzielnicą. Następne pokolenia już tylko teoretycznie zajmować się nią będą, tak jak Asyrią. My jeszcze możemy w tę pracę włożyć serce i wykonać ją z miłością, następcy nasi będą albo zgoła obojętni, albo też kierowani jakąś koncepcją polityczną”³. Z kolei Bohdan Paszkiewicz⁴, jeden z najwybitniejszych polskich działaczy oraz współtwórca codziennej prasy polskiej w Republice Litewskiej okresu międzywojennego, redaktor m.in. „Dnia Kowieńskiego”, w zredagowanych pod koniec życia wspomnieniach napisał: „W tym zakątku cicho i powoli zapadał zmierzch Litwy Mickiewiczowskiej [...]. Wszystko zdawało się być definitywnie skończone, pogrzebane i nie byłoby potrzeby odgrzebywania przeszłości, która należała już do historyków i archeologów. Dopiero teraz, gdy od zakończenia wojny minęło wiele lat, zaczęły odzywać się wspomnienia, budzić potrzeba utrwalenia tego...”⁵

Przestrzeń, o której wspominają zarówno Brensztejn, jak i Paszkiewicz i która przez wieki była miejscem koegzystencji dwóch narodów – Polaków i Litwinów, została brutalnie unicestwiona przez dwudziestowieczne ideologie totalitarne i nacjonalistyczne. Wielu spośród tych, którzy zamieszkiwali ziemię litewską od pokoleń, musiało na zawsze ją opuścić. Szczególnie ucierpiało na tym polskie ziemianstwo. Był to zarazem schyłkowy okres dla tej grupy społecznej. Trudnego czasu zawirowań dziejowych boleśnie doświadczył m.in. wspomniany już Władysław

² Michał Eustachy Brensztejn (1874–1938) – historyk, bibliofil, archeolog, autor wielu prac z historii kultury i etnografii Wielkiego Księstwa Litewskiego. W latach 1919–1938 był bibliotekarzem Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie. Pełnił funkcję kustosa w wileńskim Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Należał m.in. do Towarzystw Numizmatycznych w Poznaniu i Krakowie, Polskiej Akademii Umiejętności, a także Rady Polskiego Słownika Biograficznego. Por. *Inwentarz archeologiczny guberni kowieńskiej Michała Eustachego Brensztejna*, t. 1–2, Warszawa 2016.

³ B. Paszkiewicz, *Pod znakiem „Omegi”*, przygot. do druku A. Gałkowski, Warszawa 2003, s. 275.

⁴ Bohdan Paszkiewicz (1895–1982) – polski działacz w Republice Litewskiej okresu międzywojennego. Był redaktorem „Dnia Kowieńskiego”, „Dnia Polskiego” i „Naszego Słowa”. Swoje artykuły podpisywał jako Dionizy Bazylewicz. Współtworzył i pełnił funkcję prezesa polskiego Związku Ludzi Pracy. Od grudnia 1944 r. mieszkał w Krakowie. W ostatnich latach swojego życia spisał wspomnienia *Pod znakiem „Omegi”*. Por. M. Jackiewicz, *Polacy na Litwie 1918–2000 (słownik biograficzny)*, Warszawa 2002, s. 156; *idem*, *Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919–1940*, Olsztyn 1997, s. 24 i n.; K. Buchowski, *Czasopisma polskiej mniejszości narodowej w międzywojennej Republice Litewskiej*, w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2017, s. 250–256; A. Srebrakowski, *Litewsko-polska „dyplomacja funeralna” (1927–1935)*, w: *Europa Środkowo-Wschodnia jako obszar wielu kultur i polityk. Studia historyczne i politologiczne ofiarowane Profesorowi Nikolajowi Iwanowowi*, red. A. Kwiatek, Z. Machelski, Opole 2020, s. 310–312.

⁵ B. Paszkiewicz, *op. cit.*, s. 5.

Bichniewicz, polski ziemianin, którego życie i działalność, mimo upływu wielu już lat od jego śmierci, warto wydobyć z mroków niepamięci. Bezpośrednim impulsem do napisania niniejszego artykułu było odkrycie w zbiorach Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie maszynopisu wspomnień, które przed śmiercią Bichniewicz przekazał do kolekcji ówczesnego Muzeum Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie⁶. To właśnie na ich kartach, chcąc zachować pamięć o ziemi litewskiej i ludziach, pośród których żył, zapisał dla przyszłych pokoleń namiastkę tego, co było jego udziałem przez ponad 30 lat⁷. Warto zatem bliżej przyjrzeć się tej postaci.

Władysław Bichniewicz urodził się 5 marca 1890 r. w Warszawie jako syn z drugiego małżeństwa Józefa Wiktora⁸ oraz Józefy Bronisławy z Ciechomskich⁹. Jego ojciec był inżynierem, absolwentem Politechniki w Dreźnie i pracował m.in. przy budowie Kolei Iwangorodzko-Dąbrowskiej¹⁰, a także w zarządzie Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej¹¹. Matka natomiast była nauczycielką w domach ziemiańskich. Po zawarciu związku małżeńskiego 19 lutego 1889 r. Bichniewiczowie zamieszkali przy ul. Nowolipki 44 w Warszawie. Władysław Bichniewicz po wielu latach tak wspominał czas swojego dzieciństwa:

jako maluch bardzo byłem zaszczycony, gdy Ojciec zabierał mnie jako „pomocnika” do trzymania taśmy mierniczej podczas dokonywanych przezeń pomiarów szacowanych posesji lub trzymania „łaty” przy odczytywaniu przez lunetę teodolitu wysokości punktów niwelowanego terenu. Na gwiazdkę drogimi zabawkami obsypywała mnie moja chrestna matka, tzw. ciocia Wikcia Antosiowa (Jędrzejewiczowa)¹². Lubiłem tam chodzić z Mamusią. Mieli

⁶ Jeden egzemplarz Władysław Bichniewicz przekazał również do zbioru rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: sygn. 13544/II. Por. też: *Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, t. 1: *Pamiętniki rękopiśmienne i drukowane*, oprac. M. Domańska-Nogajczyk, T. Wójcik, W. Caban, L. Michalska-Bracha, Kielce 2017, s. 171.

⁷ Autor niniejszego artykułu opracował i przygotował do druku wspomnienia Władysława Bichniewicza. Zostaną one wydane nakładem Wydawnictwa Narodowego Instytutu Fryderyka w Warszawie.

⁸ Pierwsza żona Józefa Bichniewicza – Karolina z Dowgiałłów (herbu Zadora) zmarła na gruźlicę w 1887 r. Pozostawiła dwoje dzieci: Zofię i Jana.

⁹ Józefa Bronisława Ciechomska (1859–1922) była wnuczką Ludwika z Chopinów Jędrzejewiczowej (1807–1855), siostry Fryderyka Chopina.

¹⁰ Linia kolejowa łącząca Dęblin (w latach 1840–1915 Iwangorod) i Zagłębie Staropolskie z Zagłębiem Dąbrowskim. Została oddana do użytku w 1885 r. Szerzej zob. *Opis Drogi Żelaznej Iwangorodzko-Dąbrowskiej*, zebrał i wydał S. Sienicki, Warszawa 1885.

¹¹ Pierwsza kolej w dawnym Królestwie Polskim. Jej trasa biegła z Warszawy przez Grodzisk, Rudę Guzowską (dzisiejszy Żyrardów), Skierniewice, Rogów, Piotrków Trybunalski, Częstochowę, Zawiercie, do miejscowości Maczki. W niedalekiej odległości od niej znajdowała się stacja Granica, z której tor prowadził przez most graniczny na Białej Przemszy w kierunku Galicji. Por. *Polskie Koleje Państwowe 1918–1928*, Warszawa 1929, s. 2 i n.

¹² Wiktoria z Niementowskich Jędrzejewiczowa (1847–1912), żona Antoniego Jędrzejewicza (1843–1922), siostrzeńca Fryderyka Chopina.

ładne mieszkanie pełne pamiątek po Chopinie. W salonie wisiał wielki, bardzo udany jej portret pędzla wuja Ludwika¹³.

Zapamiętał również z tamtego okresu ważną pamiątkę związaną z polskim kompozytorem:

W salonie przez długie lata oprócz pianina stała „wielka pamiątka”, fortepian Fryderyka Chopina, ten ostatni, firmy Pleyel: miał wewnątrz srebrną plakietkę z napisem francuskim, że służył mistrzowi w latach jego ostatnich. Dostał się on w spadku jego siostrzenicy Ludwice z Jędrzejewiczów Ciechomskiej, a po jej śmierci jej dzieciom. Mamusia jednak zrezygnowała z praw do niego na korzyść rodzeństwa, niemniej, ponieważ nikt nie miał u siebie miejsca gdzie go postawić, zabytek ów długie lata stał w salonie rodziców i przypominam sobie, że nie jedna sława muzyczna, jak mi mówiono, przychodziła go obejrzeć, dotknąć klawiatury. Ton miał nieco staroświecki, jak klawikord, co sam sprawdziłem, granie na nim było surowo zabronione, tym większą stanowiło pokusę¹⁴.

Początkowo Władysław kształcił się pod kierunkiem swojej matki. Następnie został oddany do rządowej Warszawskiej Szkoły Realnej¹⁵ przy ul. Jezuickiej. Po wydarzeniach związanych ze strajkiem szkolnym z 1905 r.¹⁶ młody Władysław rozpoczął naukę w polskiej Szkole Realnej Witolda Wróblewskiego w Warszawie¹⁷ (kontynuował naukę od V klasy). Po zdaniu egzaminu maturalnego w czerwcu 1908 r. rozpoczął służbę w Lejb-Gwardyjskim Wołyńskim Pułku, który wchodził w skład 2 Brygady 23 Korpusu Armijnego Imperium Rosyjskiego, rozlokowanego w Warszawskim Okręgu Wojskowym. Po upozorowanej chorobie udało mu się uzyskać zwolnienie ze służby wojskowej wiosną 1909 r.¹⁸

¹³ Ludwik Ciechomski (1863–1913) – brat Józefy Bronisławy z Ciechomskich. Ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Petersburgu. Zmarł we Francji. ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia 1890–1914*, s. 9.

¹⁴ *Ibidem*, s. 10. Fortepian, o którym wspominał Władysław Bichniewicz, był prezentem dla siostry kompozytora, Ludwicy Jędrzejewicz od Jane Wilhelminy Stirling (1804–1859) – szkockiej uczennicy Fryderyka Chopina. Stirling zakupiła ostatni fortepian, przy którym grał polski kompozytor (bezpośrednio od Camille’a Playela) i przekazała do Polski. W 1924 r. wnuczka Ludwicy, Maria Ciechomska sprzedała go Muzeum Narodowemu w Warszawie. Podczas II wojny światowej Niemcy wywieźli fortepian do Austrii. Do Polski powrócił w 1946 r. Obecnie fortepian jest eksponowany w Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie.

¹⁵ Szkoła ta miała siedem klas.

¹⁶ Jego celem był przede wszystkim bojkot szkół rosyjskich. Szerzej zob. T.W. Nowacki, *Zwycięska walka młodzieży o szkołę polską 1901–1917*, „Niepodległość i Pamięć” (2007), nr 2, s. 49; *Nasza walka o szkołę polską 1901–1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty*, t. 1, red. B. Nawroczyński, Warszawa 1932.

¹⁷ Obecnie jest to XXVII Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Czackiego przy ul. Polnej 5 w Warszawie.

¹⁸ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia 1890–1914*, s. 32. Choroba, którą symulował Bichniewicz, uchroniła go także od mobilizacji do wojska w 1914 r. Otrzymał on bowiem zaświadczenie, z którego treści wynikało, iż nie był zdolny do jakiegokolwiek służby w armii.

Po opuszczeniu armii rosyjskiej Bichniewicz zdecydował się wybrać studia rolnicze i w tym kierunku dalej kształcić. Za namową swojego przyrodniego brata Jana, który ukończył m.in. Królewsko-Czeską Akademię Rolniczą w Taborze¹⁹, postanowił jednak udać się na roczną praktykę w dobrym gospodarstwie i gruntownie zapoznać się z pracą na roli. Władysław wyjechał wówczas na okres jesienno-zimowy do majątku Sobowo w powiecie lipnowskim, a następnie wiosną 1910 r. do dóbr Guzów koło Żyrardowa.

Jesienią 1910 r. dwudziestoletni Władysław rozpoczął naukę w Studium Rolniczym przy Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie²⁰. W czasie studiów był członkiem korporacji studenckiej – Koła Rolników²¹. W Krakowie Bichniewicz poznał również przyszłą żonę, pochodzącą z Wileńszczyzny Zofię Szostakowską²², która podobnie jak on studiowała rolnictwo w Studium Rolniczym UJ.

Władysław Bichniewicz był wyjątkowo pilnym studentem, otrzymywał bowiem prawie ze wszystkich przedmiotów oceny celujące. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Tadeusza Sikorskiego w Zakładzie Inżynierii Rolniczej. 20 lipca 1913 r. zdał ostatni egzamin rolniczy i otrzymał tytuł inżyniera rolnictwa²³.

Po ukończeniu studiów, jesienią 1913 r. udał się na praktykę do gospodarstwa Boguszyce niedaleko Łomży. To tutaj spotkał się z urzeczywistnianą przez Józefa

¹⁹ Por. J. Socha, *Związek Taborczyków*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” (1989), nr 34, s. 23.

²⁰ Studium Rolnicze przy Wydziale Filozoficznym UJ powstało w 1890 r. Początkowo studia trwały trzy lata. Dopiero nowy statut i regulamin Studium, zatwierdzone w maju 1912 r., przewidywał czteroletnie studia. Na zakończenie kształcenia studenci musieli przedstawić prace dyplomowe, aby uzyskać dyplom. W 1923 r. Studium zostało przekształcone w Wydział Rolniczy UJ. Następna reorganizacja nastąpiła po II wojnie światowej. W 1953 r. została powołana Wyższa Szkoła Rolnicza, którą z kolei w 1972 r. przemianowano na Akademię Rolniczą. Kilkadziesiąt lat później, 11 kwietnia 2008 r. Akademia stała się Uniwersytetem Rolniczym im. Hugona Kołłątaja. Zob. *Złota Księga Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja*, red. Z. Stałiński, Kraków 2000, s. 11 i n.; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000, s. 272–281.

²¹ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia 1890–1914*, s. 50.

²² Zofia Dunin-Szostakowska herbu Łabędź (1886–1970) urodziła się w Szadryńsku (Rosja). Jej ojciec Leon po ukończeniu prawa na uniwersytecie w Petersburgu osiadł w Wilnie i został adwokatem. Niedługo po tym za kontakty z „nieprawomyślną” młodzieżą został aresztowany i skazany na zesłanie do Tiumentia na Syberii. Zofia zdobywała wykształcenie w domu. Egzamin dojrzałości (z odznaczeniem) zdała jako eksternistka w C.K.I. Wyższej Szkole Realnej w Krakowie w 1911 r. Następnie podjęła studia w Studium Rolniczym UJ. Podczas studiów poznała, również studenta rolnictwa, Władysława Bichniewicza, za którego wyszła za mąż 8 września 1914 r. w Wilnie. Całe późniejsze życie Zofia spędziła u boku swojego męża. Zmarła 29 kwietnia 1970 r. w Toruniu. Zob. *ibidem*, *Dokumenty Zofii Bichniewicz (1886–1970)*; *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850/51–1917/18 (S–Ś)*, red. K. Stopka, Kraków 2014, s. 835.

²³ *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850–1918 (A–D)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1999, s. 228.

Lutosławskiego²⁴ ideą pracy społecznej polegającej na organizowaniu cyklu wykładów na tematy rolnicze dla okolicznych włościan²⁵.

Przebywającego na praktyce Bichniewiczza zastała wiadomość o wybuchu I wojny światowej. Udał się wówczas wraz z narzeczoną do Wilna. 8 września 1914 r. w parafii św. Jakuba (na ówczesnym pl. Łukiskim) zawarł związek małżeński ze wspomnianą już Zofią Szostakowską. Po ślubie nowożeńcy osiedlili się tymczasowo w folwarku Krzywa (przy stacji Werenowo, kierunek Lida)²⁶. Stamtąd jesienią 1914 r. Bichniewicz wraz z małżonką przeniósł się do gospodarstwa ziemskiego w Poniemuńku, w którym został administratorem. Warto w tym miejscu od razu zaznaczyć, iż wspomniany już Poniemunek²⁷ przynależał administracyjnie najpierw do powiatu nowoaleksandrowskiego²⁸ w guberni kowieńskiej Imperium Rosyjskiego, a później powiatu rakiskiego²⁹ w Republice Litewskiej³⁰. W chwili przybycia do majątku Bichniewiczów należał on do wuja Zofii, Kazimierza Świąteckiego³¹ i obejmował 650 ha ziemi uprawnej i lasów. Świątecki, wyznaczając

²⁴ Józef Lutosławski (1881–1918) – ziemianin i ojciec kompozytora oraz pianisty Witolda Lutosławskiego (1913–1994). Administrował majątkiem rodzinnym w Drozdowie. Był także działaczem społecznym na ziemi łomżyńskiej. Zamordowany przez bolszewików w Moskwie w 1918 r.

²⁵ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewiczza, Moje wspomnienia 1890–1914, s. 85.

²⁶ *Ibidem*, s. 88–90.

²⁷ W 2011 r. została wydana w języku litewskim, licząca blisko 1700 stron, dwutomowa monografia o Poniemuńku. Zob. *Panemunėlis*, dalis I–II, vyriausiasis redaktorius V. Mačiekus, Vilnius 2011.

²⁸ Nowoaleksandrowsk to w latach 1836–1918 nazwa miasta Jeziorosy na północno-wschodniej Litwie, odległego o 49 km na wschód od Uciany. Por. *Nowoaleksandrowsk*, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 7, red. F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa 1886, s. 240.

²⁹ Rakiszki – miasto na północy Litwy, w dzisiejszym okręgu poniewieskim.

³⁰ Republika Litewska powstała po zakończeniu I wojny światowej. Litwini zerwali jakiekolwiek związki z odrodzoną Polską i zgłaszali pretensje do Wilna i Wileńszczyzny, które pozostały w rękach polskich. Stolicą nowego państwa litewskiego zostało Kowno. W związku z tym polska publicystyka upowszechniła określenie „Litwa kowieńska”. Wiązało się to także z tym, iż Polacy odmawiali Litwie w okresie międzywojennym praw do historycznego terytorium i dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego. Republika Litewska była także czasami określana Litwą etnograficzną lub etniczną, albo Żmudzią. Zob. K. Buchowski, *Przesiedlenia ludności polskiej z Litwy etnicznej w latach 1945–1947*, „Dzieje Najnowsze” 37 (2005), nr 1, s. 69–70. Por. też: W. Wielhorski, *Litwa etnograficzna. Przyroda, jako podstawa gospodarcza. Rozwój stosunków narodowościowych*, Wilno 1928.

³¹ Kazimierz Świątecki (1867–1942) – ziemianin, działacz społeczny i polityczny. Studiował na Politechnice Ryskiej. Był członkiem korporacji akademickiej Arkonia. Od 1893 r. był właścicielem majątku Poniemunek w guberni kowieńskiej. Należał do kilku organizacji: Polskiego Komitetu Narodowego w Wilnie, Rady Ziemian Polaków Ziemi Kowieńskiej, Polskiej Tymczasowej Komisji Rządzącej na Litwie. Aktywnie uczestniczył w działalności Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny. Do I wojny światowej był dyrektorem Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń. Znalazł się wśród organizatorów Polskiego Związku Odbudowy Litwy. W 1919 r. został kierownikiem Sekcji Gospodarczej Komisariatu Generalnego Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich. W początkach XX w. organizował w swoim dworze w Poniemuńku tajne litewskie wieczory kulturalne. Na tej płaszczyźnie współpracował z ks. Janem Kocielłą (1831–1908) – znanym litewskim działaczem. W okresie II RP został członkiem zarządu Wileńskiego Banku Ziemskiego. Zob. też: A. Szklennik,

Bichniewiczza na administratora swojego majątku, sam objął plenipotentę Benedykta hr. Tyszkiewicza z Czerwonego Dworu i ogólną administrację jego olbrzymich dóbr leżących na Litwie, Białorusi i Wołyniu³².

Uciekając przed zbliżającym się frontem niemieckim, Władysław i Zofia Bichniewiczowie wraz z niedawno narodzoną córką Marią³³ udali się jesienią 1915 r. do Połocka. Zagrożony kolejny raz poborem do wojska, Władysław objął stanowisko kierownika warsztatów remontowych w Czerwonym Krzyżu przy rosyjskiej I Armii. Tym samym perspektywa służby w armii carskiej została oddalona. Po wybuchu rewolucji w Rosji, wobec panującego chaosu, Władysław postarał się o zwolnienie z dotychczasowej posady i wraz z rodziną udał się do Mińska. Wiosną 1918 r. powrócił do Poniemuńka i objął ponownie funkcję administratora tamtejszego majątku. W 1919 r. został również plenipotentem majątku hr. Rajnolda Przeddzieckiego³⁴, przebywającego na stałe w Warszawie³⁵. W tym samym roku na świat przysła druga córka Bichniewiczów – Krystyna³⁶.

„Wspomnienia o wydarzeniach w Wilnie i w kraju”. *Dziennik*, wstęp i oprac. J. Gierowska-Kałużur, Warszawa 2018, s. 30, 142–143, 154, 250, 917–918.

³² ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, Moje wspomnienia z Litwy, s. 2.

³³ Maria Stanisława Bichniewicz (1915–2010) urodziła się w Wilnie jako praprawnuczka Ludwiki Jędrzejewiczowej. Ukończyła Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. ks. Adama Jerzego Czartoryskiego w Wilnie (1935). Następnie podjęła studia na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Stefana Batorego. Przerwała jednak naukę ze względu na chorobę płuc. Kilka lat spędziła w różnych sanatoriach na leczeniu. W 1941 r. podjęła pracę w Spółdzielni i Hurtowni Spożywczej „Lietukis” w Wilnie. W latach 1942–1943 była zatrudniona w wileńskiej prywatnej fabryce zabawek artystycznych. Po wejściu Armii Czerwonej otrzymała posadę w Zarządzie Miasta Wilna (sierpień 1944 – marzec 1945). Po repatriacji do Polski zamieszkała wraz z rodziną w Toruniu. Najpierw pracowała dorywczo jako malarka zabawek, a następnie była urzędniczką w oddziale toruńskim Polskiego Czerwonego Krzyża (dział poszukiwań i opieki społecznej). W latach 1954–1963 pracowała w Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu. Była również długoletnim przewodnikiem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (1951–1976). Ostatnie lata życia spędziła w Domu Pomocy Społecznej w Toruniu. Zmarła 4 czerwca 2010 r. Zob. *ibidem*, Dokumenty Marii Bichniewicz (1915–2010).

³⁴ Rajnold Przeddziecki (1884–1955) – polski dyplomata i historyk. Był właścicielem dóbr na Litwie, Białorusi, a także w Warszawie. Od 1920 r. pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych RP. Do niego należała Biblioteka Ordynacji Przeddzieckich, która tuż przed wybuchem II wojny światowej liczyła 60 tys. tomów. Zob. A. Biernacki, *Przeddziecki Rajnold*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 29, Wrocław 1986, s. 64–66.

³⁵ Bichniewicz wspominał: „Przyjąłem odeń generalną plenipotentę na należące doń dobra położone w powiecie rakiskim i sąsiadującym już po stornie łotewskiej powiecie iłukszańskim, tzw. II część klucza Rakiszki-Oknista: całość sięgała ponad 13 tys. hektarów, folwarki były jednak w większości powydzierżawiane, we własnym zarządzie tylko pięć. Rola moja polegała głównie na kierowaniu eksploatacją lasów, dopilnowaniu płatności dzierżawców i likwidacji obiektów, na które można było znaleźć nabywców. W kilka lat później lasy zostały upaństwowione bez odszkodowania, a wkrótce po tym i folwarki zabrano na cele reformy rolnej, zostawiając właścicielowi 80 hektarów z prawem wyboru resztówki”, ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, Moje wspomnienia z Litwy, s. 45–46.

³⁶ Krystyna Bichniewicz (Krystyna Rożałowska, Krystyna Porębska; 1919–2006) urodziła się w Warszawie jako praprawnuczka Ludwiki Jędrzejewiczowej. Podobnie jak jej siostra Maria

Przed I wojną światową polskie ziemiaństwo na północno-wschodnich ziemiach Litwy historycznej stanowiło najbardziej znaczącą warstwę społeczną. Przyczyniło się również w znacznym stopniu do postępu cywilizacyjnego oraz rozwoju kultury. Doświadczenia Wielkiej Wojny, a następnie rewolucja bolszewicka z pewnością zachwiały podstawy istnienia tej warstwy. Przełomowym wydarzeniem, które – jak się później okazało – warunkowało przyszłość ziemiaństwa, były powstanie państwa litewskiego i jego polityka wobec Polaków. Eugeniusz Romer³⁷, działacz społeczny i właściciel dóbr ziemskich w Cytowianach i Pogryżowie, odnosząc się ze zrozumieniem do dążeń niepodległościowych Litwinów, pisał wówczas:

Jako Polacy, chociaż na Litwie zamieszkali, musimy wierni pozostać naszej narodowości, żadnego zaparcia się swojej polskości, żadnych w tym względzie kompromisów; musimy dobijać się uznania naszej narodowości i uszanowania języka. Ale to wszystko nie pozbawia nas charakteru obywateli tego kraju, w którym od wieków jesteśmy zamieszkali, w którym i dla którego, pokolenia naszych dziadów pracowały na każdym polu; musimy wszystko spełniać, co nakłada na nas pojęcie „obywatelstwa krajowego”, musimy dla kraju tego pracować, chociażby chwilowa polityka sfer rządzących była dla nas nieprzychylną i chciała

---

ukończyła Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. ks. Adama Jerzego Czartoryskiego w Wilnie (1937). W grudniu 1940 r. wyszła za mąż za oficera 1 Pułku Ułanów Krechowieckich Jerzego Rożałowskiego (1912–?). Po ślubie nowożeńcy zamieszkali w znajdującym się pod niemieckim zarządem majątku Landwarów. Jerzy, działając w konspiracji (komendant Wileńskiej Brygady Armii Krajowej „Gozdawa”), posługiwał się fikcyjnym nazwiskiem Porębski, które przyjęła również Krystyna. Porucznik Jerzy Porębski zaginął w lipcu 1944 r. Krystyna w czasie okupacji pracowała jako pielęgniarka w szpitalu w Wilnie (lipiec 1944 – kwiecień 1945). Po repatriacji do Polski zamieszkała wraz z rodziną w Toruniu. W nowych warunkach podjęła pracę jako sekretarka Wydziału Produkcji Roślinnej Pomorskiej Izby Rolniczej w Toruniu (1946–1947). W tym samym czasie na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika studiowała historię (1946–1951) pod kierunkiem prof. Karola Górskiego. Następnie przez kilkadziesiąt lata była zatrudniona w Towarzystwie Naukowym w Toruniu (1950–1990) w pracowni mikrofilmowej. Współzałożycielka (1957) oraz wieloletni wiceprezes (1985–1988, 1994–1998) i prezes (1991–1994) Klubu Inteligencji Katolickiej w Toruniu. W 1971 r. opracowała *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, który został wydany przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. W 1978 r. otrzymała Złoty Krzyż Zasługi. Ostatnie lata życia spędziła w Domu Pomocy Społecznej w Toruniu (mieszkała tam wraz z siostrą Marią). Zmarła 16 marca 2006 r. Zob. *ibidem*, Dokumenty Krystyny Bichniewicz-Porębskiej (1919–2006); M. Białkowski, *Swoi czy obcy? Represje wobec działaczy Klubu Inteligencji Katolickiej w Toruniu jako metoda wykluczenia społecznego katolików świeckich w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w: Swojskość i obcość w regionie kujawsko-pomorskim*, red. M. Białkowski, Z. Biegański, T. Maresz, W. Polak, Toruń 2015, s. 154 i n.

³⁷ Eugeniusz Romer (1871–1943) – właściciel Cytowian i Pogryżowa na Żmudzi. Pionier spółdzielczości na Litwie i pierwszy założyciel spółdzielni mleczarskiej. Był działaczem Związku Młodzieży Polskiej „Zet” i Ligi Narodowej. Założyciel i prezes Towarzystwa Rolniczego w Rosieniach (od 1909 r.). W kwietniu 1941 r. został wywieziony do Syktywkaru (Republika Komi), a następnie do Kujbyszewa, gdzie zmarł 2 maja 1943 r. Szerzej zob. Sz. Rudnicki, *Romer Eugeniusz*, PSB, t. 31, z. 131, Wrocław 1988–1989, s. 645–646. Eugeniusz Romer jest autorem dwutomowego *Dziennika*, [t.] 1: 1914–1918, [t.] 2: 1919–1923, Warszawa 1995.

nas jako wrogów traktować; właśnie dlatego nie możemy dać się zepchnąć do roli jakiś obcych kolonistów, swój tylko interes mających na oku, bo gdybyśmy charakter ten przyjęli, stracilibyśmy rację bytu i grunt pod nogami, i polityka, dążąca do wyparcia nas z tego kraju byłaby usprawiedliwioną. Musimy pamiętać, że przeszło sto lat rządy rosyjskie dążyły do tego, żeby nas element polski, z kraju tego usunąć, i zmierzały do tego celu wszelkimi prawnymi i nieprawnymi sposobami, a jednak trzy pokolenia przetrwały te ciężkie czasy i samowolnie nie zrezygnowały z roli, jaką los ich obdarzył. Mało wykaże się społeczeństwo nasze hartu duszy, jeżeli ulegnie teraz kilkuletniej szowinistycznej polityce młodego państwa litewskiego³⁸.

W nowych uwarunkowaniach politycznych Poniemuniek i jego administrator znaleźli się pod zarządem nowego organizmu państwowego. Przeprowadzona po zakończeniu działań wojennych litewska reforma agrarna³⁹ spowodowała, że dotychczasowi właściciele ziemscy zachowali resztki swoich majątków oraz zostali niemalże całkowicie zmarginalizowani⁴⁰. W wyniku wprowadzonego ustawodawstwa litewskiego Poniemuniek w 1924 r. rozparcelowano. Właścicielem resztówki o powierzchni 80 ha, w drodze nabycia od Kazimierza Świąteczkiego, został Władysław Bichniewicz.

Niezrażony jednakże polityką nowych władz Bichniewicz starał się mimo wszystko efektywnie zarządzać i gospodarować swoim majątkiem. Na pewno wymagało to od niego wiele energii, inwencji i wytrwałości. Bardzo szybko też włączył się w działalność miejscowych organizacji. Został wówczas członkiem

³⁸ E. Romer, *Dziennik*, [t.] 2: 1919–1923, Warszawa 1995, s. 529–530.

³⁹ Reforma własności ziemskiej na Litwie rozpoczęła się 30 października 1920 r. Uchwalono wówczas prawo o konfiskacie majątków opuszczonych przez swoich właścicieli. Nieco później, 3 kwietnia 1922 r. Sejm Ustawodawczy Republiki Litewskiej przyjął ustawę o reformie rolnej („Vyriausybs Žinios” [pismo urzędowe kancelarii Gabinetu Ministrów] 1922, nr 83, poz. 721). Zawierała ona zapisy, które precyzowały, iż wywłaszczeniu na rzecz państwa za odszkodowaniem zostaną poddani właściciele majątków powyżej 80 ha, natomiast bez odszkodowania pozostaną właściciele ziemscy, którzy służyli lub nadal służą w armii polskiej albo w oddziałach bermondczyków (oddziały wojskowe tworzone przez rosyjskiego oficera Pawła Bermonda-Awałowa pod protekcją Niemców, którzy we wrześniu 1919 r. podjęli pochód na Rygę i tereny północno-zachodniej Litwy, ostatecznie pokonani przez siły lotewskie i litewskie), a także właściciele majoratów, które istniały w czasach Rosji carskiej. 1 czerwca 1922 r. powołano Urząd Reformy Rolnej, który składał się z trzech departamentów: Reformy Rolnej, Księgowego oraz Regulacji i Pomiarów. Problematyką wywłaszczenia, likwidacji i kolonizacji zajmował się Departament Reformy Rolnej. W 1924 r. ogłoszono poprawki do reformy agrarnej [„Vyriausybs Žinios” (1924), nr 158, poz. 1118]. Przewidywała ona parcelację wszystkich obiektów ponad 100 ha z pozostawieniem 80 ha resztówki w granicach, które właściciel mógł sobie dowolnie wybrać. W 1929 r. ogłoszono z kolei nowelę do ustawy rolnej, która powiększała maksimum dozwolonego posiadania do 150 ha [„Vyriausybs Žinios” (1929), nr 313, poz. 2113]. Zob. też: J. Daniliauskas, *Žemės reformos dešimtmečio apžvalga*, „Žemėtvarka ir Melioracija” 8 (1932), nr 2, s. 68–89; M. Römer, *Dzienniki*, t. 4: 1920–1930, Warszawa 2018, s. 386–391.

⁴⁰ A. Kasperavičius, Z. Butkus, *Zmiany struktury społecznej Litwy w latach tworzenia państwowości (1919–1923)*, „Biuletyn Historii Pogranicza” (2016), nr 16, s. 24.

Towarzystwa Producentów Rolniczych na Litwie (PRODROL)⁴¹. Organizacja ta była poniekąd kontynuacją Towarzystwa Rolniczego Kowieńskiego. Na zebraniach PRODROL-u niejednokrotnie podejmowano m.in. kwestię reakcji na procedowaną w litewskim sejmie reformę rolną, która uderzała przede wszystkim we własność polską. Zjazdy PRODROL-u były – jak wspominał Bichniewicz – „zawsze bardzo interesującą wymianą myśli między kolegami po pługu. Była to instytucja bardzo swoja: każdy przybyły do Kowna z reguły zachodził tam zawsze i mógł zasięgnąć informacji co słycać, poradzić się z prowadzącym dział konsultacji Bolesławem Lutykiem, stałe urzędującym członkiem zarządu”⁴².

Z inicjatywy wspomnianego PRODROL-u powstał również odrębny Związek Producentów Nasion „Sėkla”. Warto zaznaczyć, iż nie była to organizacja wyłącznie polska, gdyż należeli do niej także Litwini. Zajmowała się głównie importem nasion elitarnych odmian zbóż z Niemiec dla zainteresowanych i pośredniczyła w zbyciu nasion oryginalnych, na które był duży popyt. Powołano do niej szereg członków do kontroli i kwalifikacji plantacji, reprodukujących wartościowy materiał nasienny. Jednym z kwalifikatorów został Władysław Bichniewicz. Tak scharakteryzował swoją ówczesną pracę: „Brałem w tym udział, a jeżdżąc jako kwalifikator, miałem możliwość poznać dużo ludzi i majątków dotychczas mi nieznanych”⁴³. Związek Producentów Nasion „Sėkla” po kilku latach bytowania, po nasyceniu pierwotnego popytu na nasiona, został rozwiązany. Jego agendy przejął wówczas Lietūkis, czyli litewski centralny związek kooperatyw rolnych.

Właściciel Poniemuńka należał także do innych organizacji. Pierwsza z nich to Pochodnia⁴⁴ – instytucja kulturalno-oświatowa, która korzystała z nieoficjalnych subsydiów przeznaczonych na finansowanie polskiego szkolnictwa, prasy, banku, teatru, sportu. Prezesem centralnego zarządu był starszy kolega Bichniewicza ze studiów, wybitny działacz społeczny i poseł na sejm litewski Wiktor Budzyński z Eustachowa⁴⁵.

⁴¹ Kowieński Związek Producentów Rolnych „Prodroł” powołano 18 lutego 1920 r. Był pierwszą polską organizacją rolniczą założoną po powstaniu Republiki Litewskiej. Jej główny cel stanowiła obrona polskich właścicieli ziemskich atakowanych przez władze litewskie wykorzystujące narzędzia polityczno-narodowe oraz fiskalne. Zob. M. Jackiewicz, *Polskie życie kulturalne...*, s. 9.

⁴² ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia z Litwy*, s. 51–52. Bolesław Lutyk (1884–1970) – inżynier, właściciel majątku Żorany w powiecie szawelskim oraz działacz polski na Litwie. Był posłem na sejm Litwy w latach 1923–1927.

⁴³ *Ibidem*, s. 52.

⁴⁴ Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Pochodnia” rozpoczęło swoją działalność 1 listopada 1924 r. Jego prezesem został ówczesny poseł na sejm litewski i ziemianin Wiktor Budzyński. „Pochodnia” stanowiła centrum polskiego życia kulturalnego i oświatowego na Litwie. Zob. M. Jackiewicz, *Polskie życie kulturalne...*, s. 235 i n.; K. Buchowski, *Położenie polskiego szkolnictwa w niepodległym państwie litewskim (1918–1940)*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 33 (1998), s. 29.

⁴⁵ Wiktor Budzyński (1888–1976) studiował rolnictwo na UJ (1907–1911). Po studiach odbywał praktykę rolną w Wielkopolsce. Następnie zarządzał rodzinnym majątkiem w Eustachowie koło Wyłkowszek. Poseł na sejm litewski II i III kadencji (wybrany z okręgu Kowno) w latach 1923–1927. W latach 1924–1935 był prezesem Związku Polaków na Litwie „Pochodnia”. W 1945 r. wyjechał z Litwy.

Kolejna organizacja to Towarzystwo Asekuracja⁴⁶ (od ognia), założona przez Kazimierza Świąteckiego jeszcze w 1903 r. Była to jedyna polska instytucja niekorzystająca z subsydiów z Polski. W zapiskach Bichniewicz wspominał jeszcze o działalności Towarzystwa Bank Polski oraz Syndykacie Rolnym⁴⁷.

W 1921 r. Władysław Bichniewicz zainicjował założenie w Poniemuńku kooperatywy spożywczej jako filii powiatowej centrali w Rakiszkach. Przez szereg lat był w niej prezesem zarządu i prowadził nieskomplikowaną księgowość. Później odszedł z zarządu, pozostając w komisji rewizyjnej. Jak sam wspominał: „Kooperatywa ta prosperowała zupełnie dobrze, pomimo, że (udało mi się to przeprowadzić) nie targowała wódką, towarem najbardziej dochodowym. Spółdzielczość na wsi była solą w oku Żydów, którym robiła konkurencję. Handlu żydowskiego nie zniszczyła lecz w dużej mierze go unieszkodliwiła, odbierając dotychczasowy niemal monopol”⁴⁸.

Bichniewicz powołał także Poniemuńskie Towarzystwo Drobного Kredytu, w którym był prezesem zarządu. Udzielało ono swym członkom krótkoterminowych pożyczek na dość niski procent w ramach kredytu otwieranego petentowi przez tarybę (radę) opiniującą istotną potrzebę i wypłacalność tego ostatniego. Organizacja przetrwała do 1940 r., a sam Bichniewicz był do końca przewodniczącym komisji rewizyjnej⁴⁹.

Rok 1923 to początek organizacji kooperatyw mleczarskich na Litwie. Właściciel Poniemuńka interesował się tą inicjatywą od samego początku. Gdy w 1914 r. przybył do majątku Kazimierza Świąteckiego, zastał oborę, w której było 100 sztuk szwyców⁵⁰ dających bardzo tłuste mleko, przeznaczone dla miejscowej produkcji serów edamskich. Wybuch I wojny światowej przekreślił zapewne plany dalszego rozwoju gospodarstwa, którym wtedy administrował. Tak opisał wspomniany rok 1923:

Pamiętam, jak zimą w Rakiszkach, na zjeździe wspomnianego już „Lietūkisa”, jego ówczesny prezes, a późniejszy minister rolnictwa i premier, Józef Tūbelis⁵¹, referował korzyści

⁴⁶ Bohdan Paszkiewicz wspominał: „Trzy instytucje gospodarcze, pozostałe jeszcze z czasów przedwojennych i reaktywowane w niepodległym państwie litewskim, obsługiwały prawie wyłącznie ziemianstwo. Były to: Pierwsze Litewskie Towarzystwo Rolne Wzajemnych Ubezpieczeń, Związek Producentów Rolnych (w popularnym skrócie «Prodroł») oraz tzw. Syndykat. Towarzystwo Ubezpieczeń nosiło przymiotnik «litewskie» nie dlatego, że zrzeszało rolników narodowości litewskiej – odwrotnie – członkami byli wyłącznie Polacy, zaś przymiotnik ten oznaczał, iż jako pierwsze zostało założone na ziemiach historycznej Litwy. Powołane do życia w 1903 r., było chyba najstarszą instytucją polską na Litwie, która przetrzymała zawieruchę I wojny światowej”, B. Paszkiewicz, *op. cit.*, s. 282.

⁴⁷ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia z Litwy*, s. 47.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 53.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 54.

⁵⁰ Szwyec – krowa o brunatnym umaszczeniu z jasną pręgą na grzbiecie.

⁵¹ Juozas Tūbelis (1882–1939) – litewski polityk, minister rolnictwa (1918–1919, 1938), oświaty (1919–1920) oraz finansów (1927–1938). W latach 1929–1938 był premierem Litwy. Następnie został dyrektorem Narodowego Banku Litwy.

z zakładania na wzór Danii spółdzielni mleczarskich. Sprawa ta bardzo mnie zainteresowała, zadałem prelegentowi sporo pytań, wobec czego przy pożegnaniu, obiecał jeszcze kiedyś szerzej ze mną ten temat omówić. [...] Wkrótce po wspomnianym zjeździe „Lietūkisa”, Tūbelis mnie odwiedził: przesiedział cały dzień do późnego wieczora i ostatecznie mnie przekonał, że we własnym i okolicy interesie powinienem się podjąć zorganizowania spółdzielni mleczarskiej⁵².

⁵² ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewiczza, Moje wspomnienia z Litwy, s. 54–55. Początki działalności spółdzielni i jej późniejsze losy Bichniewicz opisał w następujący sposób: „Wykładać na nią z własnej kieszeni nic nie trzeba, Bank Ziemski w Kownie udzieli na nią pożyczki pod gwarancję członków. Ponieważ, jako leżący przy gościńcu i miasteczku oraz gminie, stanowi doskonały punkt do założenia mleczarni parowej, dla której wypadnie mieć mleka 1000 litrów dziennie. Ale uzyskiwanie nawet takiej ilości wydawało mi się w tych powojennych czasach niedoścignym marzeniem. Tūbelis poradził wobec tego zaczynać choćby od mleczarni ręcznej, jako wstępu do dalszej akcji. Mając poparcie takiego dygnitarza, zacząłem działać: primo należało zwerbować członków założycieli, podpisać statut i dać go do zatwierdzenia, wówczas zaangażować gospodarzy, aby zgodzili się dostawać mleko i zapisali się na członków, a wtedy uzyskać pożyczkę bankową i uruchomić produkcję. Statut, oprócz udziałów po 100 litrów od krowy i 25 litrów wypisowego, wymagał materialnej odpowiedzialności każdego członka w wysokości po 200 litrów od krowy. Dostawcą mógł być każdy, lecz odpowiedzialni członkowie otrzymywali z kiloprocent tłuszczu mleka nieco wyższą cenę oraz uczestniczyli w dochodzie mleczarni. Statut został wkrótce podpisany przez proboszcza, mnie i trzech zamożniejszych gospodarzy wioskowych, gorzej było ze zwerbowaniem większej ilości dostawców mleka. Codzienne dowożenie niewielkiej ilości mleka wydawało się kłopotliwe, poza tym każdy Litwin jest nieufny i podejrzliwy: pewnie, skoro «pan» za tą mleczarnią agituje, to widzi w tym własny interes, ale czy oni tam będą nam wczas i uczciwie wypłacać, któż wie? Tymczasem centrala spółdzielni mleczarskiej, tzw. «Pie-nocentras» dostarczyła instalację i przysłała wykwalifikowaną mleczarkę, Bank Ziemski otworzył kredyt, udzielając pożyczki na inwestycje i kapitał obrotowy, żądając w zamian wystawionych przez zarząd a żyrowanych przez członków weksli. Sam każdy weksel żyrowałem na pierwszym miejscu, aby pociągnąć innych. Największe ryzyko brałem na siebie, ale nie miałem wątpliwości, że długi spłacimy. Zostałem wybrany na prezesa zarządu trzyosobowego składającego się jeszcze z sekretarza i skarbnika, w początkach tylko nominalnych, bo musiałem za nich na razie wszystko zrobić (potem się wciągnęli). Do zachęcenia dostawców wypłatę za mleko skuteczniało się co tydzień, co było niesłychanie uciążliwe, później wypłata miała miejsce co miesiąc. Już po upływie roku, zamkniętego z dochodem pozwalającym wypłacić członkom nie tylko dywidendę od wkładów, ale i premię od ilości dostarczanych kilogramów tłuszczu w mleku, wypadło już myśleć o mleczarni parowej, gdyż ręczna nie była w stanie przerobić stale wzrastającej ilości dostawanego mleka. Wydzierzawiłem mleczarni byłą dworską serownię i tam stanął pierwszy agregat parowy na przerób 1000 litrów na godzinę. Dostawcy stale przybywali, część zapisywała się na członków, przyjmując statutową odpowiedzialność. Wobec rosnącego zainteresowania się dochodem z mleka, zaczęto dbać lepiej o krowy, których mleczność zaczęła się poprawiać. Założyłem kółko kontroli obór, jako oddział centrali kowieńskiej. Asystent kontroli, za niewielką opłatą od krowy, dojeżdżał co 3 tygodnie na próbny udój, robił analizę mleka każdej krowy i co najważniejsze, instruował, jak należy karmić według racjonalnych norm żywienia. Mleczarnia pośredniczyła w nabywaniu pasz treściwych, sprowadzając ją wagonowo i rozdzielala je dostawcom, potrącając należność z opłat za mleko. Rosło zainteresowanie selekcją bydła. Cielęta po krowach z kontrolowaną mlecznością wynoszącą ponad 100 kilogramów tłuszczu rocznie, gospodarze mogli nabywać po cenie rynkowej, a hodowca otrzymywał przy sprzedaży premię od Izby Rolniczej. Nawiasem wtrączę, że na Litwie propagowano tylko 2 rasy bydła: nizinne (Holendrzy i Ost-Fryzy) [wśród nizinnego bydła dominowała produkcja niemiecka rasy holenderskiej,

Przy pomocy Banku Ziemskiego oraz Centrali Spółdzielni Mleczarskich (Pienocentras) Bichniewicz stworzył świetnie prosperującą instytucję, która w 1938 r. przerabiała 14 tys. litrów mleka dziennie. W 1934 r., z racji dziesięciolecia spółdzielczości mleczarskiej na Litwie, na uroczystym zjeździe członków Pienocentrasu w Kownie Władysław Bichniewicz otrzymał Order Wielkiego Księcia Giedymina – jedno z odznaczeń litewskich, za zasługi położone na polu spółdzielczości rolniczej⁵³. Działalność Bichniewicza doskonale zatem ilustrowała przywołany powyżej „manifest programowy” Romera.

We wspomnieniach z okresu gospodarowania w Republice Litewskiej Bichniewicz zaznaczał, iż ówczesne władze litewskie nie tylko mocno popierały jego działalność, a tym samym ideę spółdzielczości rolnej, ale wspomagały również rolnictwo. Pisał:

[Rząd litewski] przychodził z wydatną nieraz pomocą rolnikom (i to bez różnicy narodowości), ułatwiając przeprowadzenie robót melioracyjnych, bądź zespołom gospodarzy przy regulacji rzek, czy osuszaniu łąk, bądź indywidualnie przy drenowaniu ich pól. Z tej ostatniej formy pomocy rządowej sam skorzystałem. Ponieważ Poniemuniek miał gleby raczej ciężkie o trudno przepuszczalnym podłożu, w niektórych polach pełno było rowów otwartych i „łoneczek”, co bardzo utrudniało uprawę, drenaż był zatem bardzo wskazany. Zwróciłem się o pomoc do Ministerstwa. Gdy chodziło o drenaż decydował sam minister (wówczas Aleksa⁵⁴). Sprawę moją załatwił przychylnie, jak zresztą później i paru moim sąsiadom Polakom, którzy się o to ubiegali. Przesłano mi kulturtechnika dla (bezpłatnego) dokonania

---

nazywana wschodniopruską – M.C.] w powiatach zachodnich i duńskie Fiuny w powiatach wschodnich i północnych. Import buhajków i cielici tych ras ze Szwecji był umożliwiony dzięki kredytowi państwowemu, kalkulowało się to jednak dość drogo, to też sam wolałem dla swojej obory kupować buhaje po importach, a nie z importu. Co wiosną odbywało się walne zgromadzenie członków, naszej spółdzielni, mleczarskiej, gdzie najbardziej emocjonalnym momentem był podział zysków. Póki mieliśmy spłaty bankowe, dążyłem do tego aby premie za dostawione mleko ograniczać do minimum, od udziałów wypłacać ustawowy procent, a możliwie najwięcej spisywać na amortyzację. Pomawiano mnie, że fikcyjnie zmniejszam czysty dochód, aby nie wypłacać premii. Na tych zebraniach bywał na szczęście delegat «Pienocentru», który zawsze ten mój pogląd popierał. Przerób mleka wzrastał z roku na rok: dla odciążenia mleczarni stanęło osiem filii-śmietankarni, które tylko przyjmowały i odtłuszczały mleko (na razie wirówką ręczną, później poruszaną kieratem konnym, wreszcie motorem spalinowym) a dostawcy dowozili śmietankę do mleczarni kolejno. W roku 1930 aktualna stała się potrzeba powiększenia typu maszyn mleczarnianych. Znowu za pośrednictwem «Pienocentru», w rozszerzonym i unowocześnionym pomieszczeniu tegoż domu, który w międzyczasie sprzedałem z małym placykiem spółdzielni na własność – stanęła nowoczesna parowa mleczarnia na przerób 3000 litrów na godzinę, z kotłem parowym wyposażonym w specjalne palenisko do opalania miejscowym torfem, instalacją elektryczną, pomieszczeniem dla skupu jaj (bo i ten dział mleczarnia objęła), mieszkaniem dla mleczarza oraz kancelarią, która dotychczas mieściła się we dworze. Wywiercona studnia artezyjska zapewniła dobrą wodę, co wpłynęło na jakość masła, idącego teraz na eksport do Anglii już stale jako I gatunek (via chłodnia w Klajpedzie)”, *ibidem*, s. 56–58.

⁵³ *Ibidem*, s. 58.

⁵⁴ Jonas Pranas Aleksa (1879–1955) – litewski polityk, minister rolnictwa Republiki Litewskiej w latach 1926–1935.

pomiarów niwelacyjnych i sporządzenia planu drenarskiego wraz z ze szczegółowym kosztorysem. Na podstawie tego ostatniego Bank Ziemski w Kownie udzielił mi na majątek pożyczki spłacanej w ratach amortyzowanych w ciągu 10 lat. Gotówki nie otrzymałem do ręki, lecz prowadzący roboty (bezpłatny) tenże kulturtechnik podnosił pieniądze z banku w miarę wydatkowania ich na opłatę robotników i na zakup sączków, przedkładając mi do aprobaty i podpisu wszystkie rachunki i listy płac. Ja dawałem tylko locum dla kopaczy i środki przewozowe przy dostawie i rozwożeniu drenów, a także oczywiście utrzymanie dla kulturtechnika. W ten sposób wydrenowano 37 hektarów najbardziej tego wymagających, z niezmierną dla gospodarstwa korzyścią. [...] Przy powiatowym agronomie pracował [z kolei] szereg instruktorów opiekujących się fachowo hodowlą bydła, świń, drobiu, sadami, itp. Wystawy rolnicze w powiecie coroczne, a wielkie co kilka lat w Kownie, były niemalym dopingiem w kierunku zainteresowania się postępem rolniczym⁵⁵.

Ważną przestrzenią egzystencji Władysław Bichniewicza był również jego stosunek do Litwinów, z którymi często miał styczność. Na pewno przyczyniła się do tego bardzo dobra znajomość języka litewskiego, którego nauczył się po przybyciu do Poniemuńka. Oprócz czeladzi i chłopów utrzymywał kontakty z urzędnikami oraz inteligencją zawodową. Wspominał: „Z Litwinami-ziemianami (byli i tacy) łączyły nas życzliwe sąsiedzkie stosunki, ale odwiedzaliśmy się tylko w jakimś interesie, lub na polu pracy społecznej”⁵⁶.

Znany prawnik, działacz społeczny i polityczny, a także ówczesny rektor Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie, Michał Römer⁵⁷ tak napisał w sierpniu 1933 r. o Władysławie Bichniewiczu:

Jest to jeden z dzielnych ziemian naszej okolicy, rolnik energiczny i postępowy, którego majątek może uchodzić za wzór gospodarstwa ziemskiego. [...] Poniemunięk Bichniewicza jest jednym z tych dworów ziemiańskich, które wrosły w nowe życie gospodarcze kraju, zastosowały się do niego i w kontakcie tym pozostały żywe i czynne, twórcze i wydajne. Bichniewicz [...] – to ziemianin obywatel, który się z siodła wysadzić nie daje⁵⁸.

⁵⁵ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia z Litwy*, s. 59–61.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 65–66.

⁵⁷ Michał Römer (Mykolas Pijus Römeris; 1880–1945) należał do inflanckiej linii rodziny Römerów. Po ukończeniu gimnazjum w Wilnie studiował w Cesarskiej Szkole Prawa w Petersburgu, a następnie w UJ oraz École des Sciences Politiques w Paryżu. W czasie I wojny światowej wstąpił do Legionów. Wziął udział w działaniach wojennych na froncie wołyńskim. Był internowany w Szczypiornie. Następnie w latach 1917–1918 pełnił funkcję sędziego pokoju w Kolnie, a od grudnia 1918 r. do marca 1920 r. był sędzią Sądu Okręgowego w Łomży. Po opuszczeniu Łomży wyjechał na Litwę do Kowna. Tutaj pełnił funkcję sędziego Sądu Najwyższego (1921–1928), był członkiem Rady Stanu. Działał również na płaszczyźnie naukowej: od 1922 r. wykładał w Kownie, a także został dziekanem Wydziału Prawa. W latach 1927–1928, 1933–1939 był rektorem Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie, natomiast w latach 1939–1943, 1944–1945 piastował stanowisko rektora Uniwersytetu Wileńskiego. Mistrz łoży masonskiej „Litwa”. W latach 2017–2019 Ósrodek „Karta” w Warszawie wydał sześć tomów *Dzienników Michała Römera* (t. I zawiera również szczegółową biografię M. Römera). Zob. S. Kieniewicz, *Römer (Römer) Michał Pius*, PSB, t. 31/1, z. 128, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 653–655.

⁵⁸ M. Römer, *Dzienniki*, t. 5: 1931–1938, Warszawa 2018, s. 145–146.

Choć słowa Römerta tchną optymizmem, to jednak życie Bichniewiczów w państwie litewskim miało swoje trudne momenty. Jedną z przyczyn takiego stanu była kwestia przynależności Wilna. Sam Władysław tak opisał ówczesną rzeczywistość:

Sprawa „odzyskania Wilna” była na Litwie od samego początku stale i na przy każdej okazji lansowana: w prasie, podręcznikach szkolnych, nie było litewskiej partii politycznej, która by ośmieliła się pominąć hasło walki o Wilno w swoim programie⁵⁹. Wielkie napisy wszędzie głosiły „Mes be Vilniaus nenurimsim” (bez Wilna się nie uspokoiimy). Wytworzył się chroniczny stan zapalny, a utrzymanie tej kości niezgody między Litwą i Polską leżało w interesie obu wielkich sąsiadów stosujących niezawodną politykę: *divide et impera*⁶⁰. Jeśli chodzi o wieś, to starsze pokolenie bardzo mało się tymi sprawami interesowało, za to młodzież karmiona była od małego nienawiścią do Polski, nie wszędzie jednak ta nienawiść tyczyła mieszkających na Litwie Polaków. Oto mały przykład: w okresie Świąt Bożego Narodzenia tradycyjnie spraszaliśmy do dworu dziatwę folwarczną na choinkę, słodki podwieczorek i zabawy – bywały tańce, gry, śpiewy i inne popisy. Jeden malec, któremu obecna matka, chcąc pochwalić się pociechą, poleciła powiedzieć jakiś wyuczony wierszyk, wystąpił na środek i (jak to dzieci, jednym tchem) wydekłamał jakiś patriotyczny utwór poetycki o Wilnie, w którym to wierszu był taki *passus*: kiedy Wilno odwojujemy, to „*visus lenkus iškaposim, visas mergas išbučiuosim*” (wszystkich Polaków wyrzniemy, a wszystkie dziewczęta wycalujemy). Żona moja pyta: jakże to, Alpuk, chcesz wszystkich Polaków wyrzynać, czy i nas także? A matka chłopca na to: co też Pani! Toż Państwo swoi przecież ludzie! Słowem w pojęciu jej i wielu innych Litwinów: Polak-wróg, to ten mieszkający gdzieś daleko w Polsce, a Polak miejscowy – to nieszkodliwy, swój człowiek. Muszę się tu jednak zastrzec, że tego co powyżej napisałem nie można traktować jako ilustrację stosunków panujących na całej Litwie: w powiatach o narodowości mieszanej, szowinizm był większy, a zwłaszcza w Suwalszczyźnie np. panowało wrogie nastawienie do każdego Polaka⁶¹.

Obok wysiłków na rzecz jak najlepszego zarządzania swoim majątkiem Bichniewicz dbał o to, aby zachować pamiątki polskiej kultury i sztuki oraz tradycje rodzinne. Historyk i bibliotekarz Roman Aftanazy w monumentalnej pracy poświęconej dziejom rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej opisał Poniemuniek, m.in. na podstawie relacji samego Bichniewicza, w następujący sposób:

Pokój z jednym tylko oknem, usytuowany na prawo od hallu, służył jako biblioteka. Przed 1940 r. zawierała ona około 700 tomów dzieł sięgających początku XIX w. i znacznie starszych, przechowywanych w wielkiej trzydrzwiowej szafie mahoniowej. Do najcenniejszych w księgozbiornie edycji należało m.in. jedno z pierwszych wydań „*Hippiki*” Krzysztofa Dorohostajskiego⁶² oraz „*L’initiation de Jesus*” w oprawie aksamitnej ze złotym haftem,

⁵⁹ Por. J. Subocz, *Polityka zagraniczna Litwy wobec Polski w latach 1918–1923*, Lublin 2013.

⁶⁰ „Dziel i rządź” (łac.).

⁶¹ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, *Moje wspomnienia z Litwy*, s. 71.

⁶² Pierwsze wydanie dzieła Krzysztofa Dorohostajskiego *Hippica To Iest O Koniach Xięgi* ukazało się w Krakowie w 1603 r.

wykonanej przez uczennicę Fryderyka Chopina, ks. Marcelinę Czartoryską, z własnoręczną dedykacją kompozytora dla swej siostry Ludwiki Jędrzejewiczowej. Poza tym było wiele innych, starszych książek w języku francuskim ilustrowanych pięknymi stalorytami. [...] Znajdował się tam również zabytkowy fortepian z jasnego mahoniu. [...] Przedmiotem o znaczeniu emocjonalnym był przechowywany w salonie „écritoire” podróżny po Chopinie z hebanu wykładanego szylkretem i brązem, prawdziwy Boule, zawierający wewnątrz m.in. oryginalny „faire-part” o pogrzebie kompozytora i jego gęsie pióro. Na fortepianie Mühlbacha stał duży puchar ze srebrnych monet, a na tle lustra, na marmurowych kolumnkach, brązowe popiersia Moliera i Rousseau, umieszczone po obu stronach empirowego zegara, także pamiątki po Chopinie⁶³.

Na osobną uwagę zasługiwała kolekcja obrazów, m.in. portrety spokrewnionej z właścicielami Poniemuńka rodziny Jędrzejewiczów, wizerunek marszałkowej Józefy z Dunin-Rajeckich Umiaszowskiej, malowany przez Zofię Dębowską-Romerową, czy też akwarele Stanisława Bohusz-Siestrzeńcewicz⁶⁴.

Dotychczasowe dość harmonijne życie Władysława Bichniewicza zmieniło się wraz z wybuchem II wojny światowej. Jesienią 1939 r. podpisany został układ litewsko-sowiecki o stacjonowaniu na Litwie Armii Czerwonej. Z kolei 15 czerwca 1940 r. wojska sowieckie zajęły terytorium Litwy. Przez nowe władze Bichniewicz został wywłaszczony z zajmowanego gospodarstwa, w którym urządzono sowchoz. Sowiecka okupacja Republiki Litewskiej przyniosła również całkowity kres polskiego ziemiaństwa. Na porządku dziennym stały się aresztowania i wywózki w głąb ZSRR. Latem 1940 r. Władysław Bichniewicz wraz z żoną i dwiema córkami opuścił majątek i udał się do Wilna. Chcąc utrzymać rodzinę, podjął pracę w papierni w Kuczkuryszkach pod Nową Wilejką⁶⁵. Pracował w niej do lipca 1944 r. Po ponownym zajęciu terenów Litwy przez wojska radzieckie Bichniewicz we wrześniu 1944 r. został zatrudniony jako kierownik działu gospodarczego w Państwowym Instytucie Higieny w Wilnie. Okres II wojny światowej uzmysłowił, kolejny raz, polskiemu ziemianinowi, że nic nie jest dane raz na zawsze i że trzeba umieć odnaleźć się w każdych warunkach i zatroszczyć o zaspokojenie najbardziej elementarnych potrzeb.

1 maja 1945 r. nastąpił niezwykle trudny moment w życiu Władysława Bichniewicza i jego rodziny. Tego bowiem dnia na zawsze opuścili ziemię litewską i przesiedlili się do Polski, wybierając Toruń. Zamieszkali w okazałej kamienicy przy ul. Warszawskiej 8. W nowych warunkach już 15 maja 1945 r. Bichniewicz otrzymał zatrudnienie w Pomorskiej Izbie Rolniczej w Toruniu⁶⁶, jako inspektor upraw specjalnych, przy Wydziale Wytwórczości Roślinnej. Na tym stanowisku jednakże nie

⁶³ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 4: *Województwo wileńskie*, Wrocław 1993, s. 301–302.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 302.

⁶⁵ Nowa Wilejka w czasach Bichniewicza była samodzielnym miastem. Obecnie to dzielnica Wilna.

⁶⁶ Pomorska Izba Rolnicza została w grudniu 1946 r. przejęta przez Związek Samopomocy Chłopskiej – Biuro Gospodarstwa Wiejskiego w Toruniu.

pozostał długo. Ze względu na przeniesienie całej instytucji do Bydgoszczy, z dniem 30 czerwca 1947 r. zrezygnował z pracy inspektora. W lipcu tego samego roku podjął pracę inspektora plantacyjnego w przedwojennej firmie, która w nowych warunkach politycznych nosiła nazwę „K. Buszczyński i Synowie Hodowla Nasion Sp. z o. o. pod przymusowym zarządem państwowym”⁶⁷, w jej oddziale kaliskim.

Nowa rzeczywistość musiała być dla Władysława Bichniewicza zapewne trudna, zwłaszcza w wymiarze materialnym. Świadczyć może o tym sprzedaż posiadanych przez niego cennych pamiątek po Fryderyku Chopinie. W 1948 r. Muzeum Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie zakupiło od niego m.in. medalion z profilem Chopina, wykonany w Paryżu w 1847 r. przez Jeana François Antoine’a Bovy’ego, kameę w agacie przedstawiającą polskiego kompozytora, autorstwa włoskiego artysty Luigiego Islera z pierwszej połowy XIX w., bransoletę z kameą obrazującą profil Fryderyka Chopina, którą podarowała Ludwice Jędrzejewiczowej Jane Wilhelmina Stirling, czy też portret Emilii Chopin⁶⁸. W kontekście związków Bichniewicza z Chopinem trzeba także odnotować, iż w ostatnich latach przed śmiercią Bichniewicza korespondencję utrzymywała z nim badaczka i autorka pionierskich dzieł dotyczących m.in. rękopisów najwybitniejszego polskiego kompozytora i jego spuścizny epistolograficznej – Krystyna Kobylańska⁶⁹.

Mieszkając w Toruniu, Władysław Bichniewicz był również tłumaczem przysięgłym języka rosyjskiego, francuskiego i litewskiego. Zmarł 4 grudnia 1975 r. w tymże mieście.

Władysław Bichniewicz żył w przełomowych i rozstrzygających latach. Wychowany w poprzednich strukturach społeczno-politycznych i tradycji, musiał

⁶⁷ Założycielem firmy był ziemianin Konstanty Buszczyński (1856–1921), który ukończył z odznaczeniem studia rolnicze na Politechnice Ryskiej i rozpoczął pracę w majątku Niemiercze na Podolu. Jego pierwszą inwestycją była produkcja nasion buraków cukrowych. W 1886 r. stanął na czele nowego przedsiębiorstwa pod nazwą „Hodowla Buraków Cukrowych i Zbóż, K. Buszczyński i M. Łążyński w Niemierczu”. Po doświadczeniach rewolucji rosyjskiej 1905 r., obawiając się utraty swojego majątku zlokalizowanego na terenie Rosji, w 1906 r. kupił majątek Górka Narodowa pod Krakowem. Tu przeniósł także część materiału hodowlanego. W 1920 r. firma założyła swój oddział w Kaliszu, wraz z magazynami, czyszczarniami i suszarniami. W tym samym roku Buszczyński przekształcił firmę w spółkę akcyjną, nadając jej nazwę: „K. Buszczyński i Synowie, Hodowla Nasion, Spółka Akcyjna”. Buszczyński zmarł w 1921 r. Jego dzieło jednak się rozwijało. W 1936 r. firma miała centralę w Warszawie oraz trzy oddziały w Kaliszu, Krakowie i Ostrowcu. Por. *K. Buszczyński i Synowie Hodowla Nasion Sp. Akc. 1886–1936*, Warszawa 1936.

⁶⁸ Por. Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie, Księga inwentarzowa muzealiów artystyczno-historycznych Muzeum Chopina w Towarzystwie im. F. Chopina w Warszawie, sygn. M/30, M/31, M/33, M/34.

⁶⁹ Krystyna Maria Kobylańska (1922–2009) – polska muzykolog, wybitna badaczka osoby i twórczości Fryderyka Chopina. Autorka wielu ważnych prac z tego zakresu. W latach 1951–1966 pracowała w Muzeum Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie. Zob. ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumentacja Władysława Bichniewicza (1890–1975); *ibidem*, Kolekcja archiwalna Krystyny Kobylańskiej, teczka 888, Władysław Bichniewicz; M. Ceglarek, „*Od kamyków do mozaiki*”. *Życie i działalność Krystyny Marii Kobylańskiej (6 VIII 1922 – 30 I 2009)*, „Rocznik Przemyski. Historia” 57 (2021), z. 1, s. 245–272.

się mierzyć z nowymi zagrożeniami i ciosami, które niejednokrotnie bezpowrotnie burzyły znany mu dotychczasowy porządek, zarówno w sferze materialnej, jak i wartości, idei czy też stosunków międzyludzkich. Jak zapisał na kartach wspomnień: „Polacy na Litwie nie byli intruzami, coś pozytywnego z siebie dawali i warto, żeby o tym pamięć pozostała. Pamięć o ludziach, których rolę tak chętnie się wypacza”⁷⁰. Niech zatem to opracowanie będzie hołdem pamięci dla niego samego, ale także nieistniejącej już warstwie polskiego ziemiaństwa na dawnych kresach północno-wschodnich.

Władysław Bichniewicz (1890–1975): A Polish Landowner in Lithuania

Abstract

The article presented here is a biographical sketch of a Polish landowner settled in Lithuania between 1914 and 1945 – Władysław Bichniewicz – who was also the great-grandson of Fryderyk Chopin’s eldest sister, Ludwika Jędrzejewicz. After completing his agricultural studies, Bichniewicz first administered the estate in Poniemuniek (Lithuanian Panemunėlis), which belonged to his wife’s uncle, Kazimierz Świętecki, and later became its owner. He was a member of several organisations of agricultural producers in the Republic of Lithuania. He was awarded a state decoration by the Lithuanian authorities for his services to agricultural cooperatives. As a result of the occupation of the Republic of Lithuania by the Red Army, he had to leave his estate. In 1945, he left the land of his ancestors forever and, together with his family, came to Poland. He settled in Toruń at that time. The life of Władysław Bichniewicz reflects well the fate of many members of the Polish landed gentry living in the territories of the Republic of Lithuania in the first half of the twentieth century.

Владислав Бихневич (1890–1975) – польский помещик в Литве

Аннотация

Данная статья представляет собой биографический очерк о польском помещике, проживавшем в Литве в 1914–1945 годах, Владиславе Бихневиче, который был правнуком старшей сестры Фридерика Шопена Людвиги Енджевич. Получив сельскохозяйственное образование, Бихневич сначала управлял имением в Понемуньке (Панемунелис), принадлежавшим дяде его жены Казимежу Свѣтецкому, а затем стал его владельцем. Он был членом нескольких организаций сельскохозяйственных производителей Литовской Республики. За заслуги перед сельскохозяйственной кооперацией он был награжден литовскими властями государственным орденом. Из-за вступления в Литовскую Республику Красной Армии он был вынужден оставить свое хозяйство. В 1945 г. он навсегда покинул землю своих предков и вместе с семьей приехал в Польшу и поселился в Торунь. Биография Владислава Бихневича хорошо отражает судьбу многих представителей этого социального слоя – польских помещиков, проживавших на территории Литовской Республики в первой половине XX века.

⁷⁰ ANMFC, Kolekcja Władysława Bichniewicza, Moje wspomnienia z Litwy, s. 82.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Naukowe Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie

- Kolekcja archiwalna Krystyny Kobylańskiej,teczka 888, Władysław Bichniewicz
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumentacja Władysława Bichniewicza (1890–1975)
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumenty Krystyny Bichniewicz-Porębskiej (1919–2006)
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumenty Marii Bichniewicz (1915–2010)
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Dokumenty Zofii Bichniewicz (1886–1970)
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Moje wspomnienia 1890–1914
- Kolekcja Władysława Bichniewicza, Moje wspomnienia z Litwy

Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie

- Księga inwentarzowa muzealiów artystyczno-historycznych Muzeum Chopina w Towarzystwie im. F. Chopina w Warszawie, sygn. M/30, M/31, M/33, M/34

Źródła drukowane

- Opis Drogi Żelaznej Iwangrodzko-Dąbrowskiej*, zebrał i wydał S. Sienicki, Warszawa 1885.
- Pamiętniki i listy polskich autorów z Ziem Zabrzanych (Litwa, Białoruś, Ukraina) w latach 1795–1918. Materiały do katalogu*, t. 1: *Pamiętniki rękopiśmienne i drukowane*, oprac. M. Domańska-Nogajczyk, T. Wójcik, W. Caban, L. Michalska-Bracha, Kielce 2017.
- Romer E., *Dziennik*, [t.] 1: 1914–1918, Warszawa 1995.
- Romer E., *Dziennik*, [t.] 2: 1919–1923, Warszawa 1995.
- Römer M., *Dzienniki*, t. 4: 1920–1930, Warszawa 2018.
- Römer M., *Dzienniki*, t. 5: 1931–1938, Warszawa 2018.
- Szklennik A., „Wspomnienia o wydarzeniach w Wilnie i w kraju”. *Dziennik*, wstęp i oprac. J. Gierowska-Kałaaur, Warszawa 2018.

Prasa

- „Vyriausyběs Žinios” 1922, nr 83, poz. 721.
- „Vyriausyběs Žinios” 1924, nr 158, poz. 1118.
- „Vyriausyběs Žinios” 1929, nr 313, poz. 2113.

Opracowania

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 4: *Województwo wileńskie*, Wrocław 1993.
- Białkowski M., *Swoi czy obcy? Represje wobec działaczy Klubu Inteligencji Katolickiej w Toruniu jako metoda wykluczenia społecznego katolików świeckich w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, w: *Swojskość i obcość w regionie kujawsko-pomorskim*, red. M. Białkowski, Z. Biegański, T. Maresz, W. Polak, Toruń 2015, s. 151–171.
- Biernacki A., *Przeddziecki Rajnold*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29, Wrocław 1986, s. 64–66.
- Buchowski K., *Czasopisma polskiej mniejszości narodowej w międzywojennej Republice Litewskiej*, w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2017, s. 249–257.

- Buchowski K., *Położenie polskiego szkolnictwa w niepodległym państwie litewskim (1918–1940), „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”* 33 (1998), s. 23–52.
- Buchowski K., *Przesiedlenia ludności polskiej z Litwy etnicznej w latach 1945–1947, „Dzieje Najnowsze”* 37 (2005), nr 1, s. 69–78.
- Ceglarek M., „Od kamyków do mozaiki”. *Życie i działalność Krystyny Marii Kobylańskiej (6 VIII 1922 – 30 I 2009), „Rocznik Przemyski Historia”* 57 (2021), z. 1, s. 245–272.
- Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850–1918 (A–D)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1999.
- Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18 (S–Ś)*, red. K. Stopka, Kraków 2014.
- Daniliauskas J., *Žemės reformos dešimtmečio apžvalga, „Žemėtvarka ir Melioracija”* 8 (1932), nr 2, s. 68–89.
- Dybiec J., *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000.
- Inwentarz archeologiczny guberni kowieńskiej Michała Eustachego Brenszejna*, t. 1–2, Warszawa 2016.
- Jackiewicz M., *Polacy na Litwie 1918–2000 (słownik biograficzny)*, Warszawa 2002.
- Jackiewicz M., *Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919–1940*, Olsztyn 1997.
- K. Buszczyński i Synowie *Hodowla Nasion Sp. Akc. 1886–1936*, Warszawa 1936.
- Kasperavičius A., Butkus Z., *Zmiany struktury społecznej Litwy w latach tworzenia państwowości (1919–1923), „Biuletyn Historii Pogranicza”* (2016), nr 16, s. 5–26.
- Kieniewicz S., *Romer (Römer) Michał Pius*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31/4, z. 131, Wrocław 1989, s. 653–655.
- Malewski Cz., *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiaty lidzki, oszmiański i wileński*, Warszawa 2016.
- Nasza walka o szkołę polską 1901–1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty*, t. 1, red. B. Nawroczyński, Warszawa 1932.
- Nowacki T.W., *Zwycięska walka młodzieży o szkołę polską 1901–1917, „Niepodległość i Pamięć”* (2007), nr 2, s. 37–91.
- Panemunėlis*, dalis I–II, vyriausysis redaktorius V. Mačiekus, Vilnius 2011.
- Paszkievicz B., *Pod znakiem „Omegi”, przygot. do druku A. Gałkowski*, Warszawa 2003.
- Polskie Koleje Państwowe 1918–1928*, Warszawa 1929.
- Rudnicki Sz., *Romer Eugeniusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31/4, z. 131, Wrocław 1989, s. 645–646.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 7, red. F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa 1886.
- Socha J., *Związek Taborczyków, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica”* (1989), nr 34, s. 23–49.
- Srebrakowski A., *Litewsko-polska „dyplomacja funeralna” (1927–1935)*, w: *Europa Środkowo-Wschodnia jako obszar wielu kultur i polityk. Studia historyczne i politologiczne ofiarowane Profesorowi Nikolajowi Iwanowowi*, red. A. Kwiatek, Z. Machelski, Opole 2020, s. 301–315.
- Subocz J., *Polityka zagraniczna Litwy wobec Polski w latach 1918–1923*, Lublin 2013.
- Wielhorski W., *Litwa etnograficzna. Przyroda, jako podstawa gospodarcza. Rozwój stosunków narodowościowych*, Wilno 1928.
- Złota Księga Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja*, red. Z. Staliński, Kraków 2000.

Michał Ceglarek, dr nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, historyk literatury oraz archiwista; kustosz w Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie, a także adiunkt w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Zainteresowania naukowe: historia XX w., historiografia wojny polsko-sowieckiej 1919–1921, biografistyka, źródła archiwalne, historyczne uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego (michal1939@op.pl).

Michał Ceglarek, PhD in history, literary historian and archivist; curator at the Fryderyk Chopin Museum in Warsaw, and assistant professor at the University of Humanities and Economics in Łódź. Academic interests: history of the 20th century, historiography of the 1919–1921 Polish-Soviet War, biographical studies, archival sources, historical conditions of national security (michal1939@op.pl).